

Біла Наталія

кандидатка наук із соціальних комунікацій,
доцентка кафедри журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка.

Нагорна Юлія

аспірантка кафедри журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

КІБЕРАТАКИ НА МЕДІА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Непорушність прав людини в кіберпросторі в умовах війни на території України – це справжній виклик щодо її реалізації. Цифрові права громадян в Україні є фундаментальними у їх дотриманні, як і будь-які права та свободи. «Рада ООН з прав людини ухвалила резолюцію, згідно з якою всі права людини з режиму офлайн рівною мірою повинні застосовуватись і в онлайні» [10]. Права людини в кіберпросторі досліджували такі українські науковці: М. Єрема, О. Козуб, Ю. Хоббі, М. Яцишин та ін.

Мета – проаналізувати порушення права людини на отримання правдивої інформації в кіберпросторі, виокремити можливі ризики під час війни та здійснені кібератаки на медіа й соціальні мережі.

Ще у 2016 році затверджено рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію кібербезпеки України», метою якої є створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави [12]. Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021 затверджено рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію

кібербезпеки України», де вказано, що безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни. «Російська Федерація залишається одним з основних джерел загроз національній та міжнародній кібербезпеці...» [13]. Відповідно до закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» «кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – це суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність (ККУ) та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України» [9].

Проаналізувавши аналітичний звіт «Війна в цифровому вимірі та права людини» громадської організації «Платформа прав людини» протягом року (з лютого 2022 по січень 2023 року) ми виокремили 40 кібератаки на медіа та соціальні мережі. З 24 лютого по 30 квітня 2022 р.[5] було здійснено 23 кібератаки на медіа та на соціальні мережі. Зокрема кібератак зазнали такі вебсайти: «5 канал», «Бабель», «Суспільний мовник», «Полтавська хвиля», «Україна молода», «Житомир.інфо», «НВ», «Мост», «Україна 24», «Сьогодні», «ZN.UA», «Кременчуцький телеграф», «Новини Полтавщини», «Еспресо ТВ», «Фотоінформ», «0462.ua», «Златопіль», «Радіо Трек», «0629.ua», «Пороги», «Ліга.net», «ІМІ», «Конкурент». За травень-липень 2022 р. у відкритих джерелах було зафіксовано 13 повідомлень про кібератаки на інтернет-видання[8]: “Одеса.Онлайн”, Харківські інтернет видання КНАRKIV Today, “Слобідський край”, “Накипіло”, InsiderNews, 057.ua, Миколаївське інтернет-видання “НикВести”, електронні системи українських телеканалів, які беруть участь у національному телемарафоні, сервіс OLL.TV, сайт українського телеканалу “Дом”, сайти миколаївських інтернет-видань “Преступности.НЕТ” та “Niklife”, які входять до складу інформаційного агентства “Українська медіа

група”. За серпень – жовтень 2022 р. експерти не знайшли підтвердження виокремлених кібератак на сайти ЗМІ [6; 1; 3]. У листопаді – січні 2022 р. аналітики зафіксували повідомлення про те, що в листопаді Doss атак зазнали два інтернет-видання: Миколаївське інтернет-видання «НикВести» та сайт українського інтернет-видання «Детектор медіа» [4]. У грудні цього ж року кібератак зазнав сайт Громадської організації «Інститут масової інформації» [2], а у січні 2023 р. – сайт інтернет-видання «Укрінформ» [7]. Отже, найбільша кількість кібератак на ЗМІ зафіксовано на початку повномасштабного вторгнення (лютий – квітень 2022 р.) – 23 одиниці.

Згідно з моніторингом загальноукраїнських онлайн-медіа у лютому-березні 2023 р., яке провів Інститут масової інформації, найкращі щодо дотримання професійних стандартів та найнижчим рівнем маніпуляцій є видання: «Суспільне», «Громадське», «Ліга», «Укрінформ», «Українська правда», «Дзеркало тижня», «Бабель», «НВ» та «Еспресо». Усі ці медіа зазнавали кібератак у 2022 році, окрім «Української правди», однак залишились взірцевими щодо дотримання стандартів.

Окремо варто виділити аналіз отриманої інформації з аналітичного звіту «Війна в цифровому вимірі та права людини» щодо поширення дезінформаційних повідомлення на конкретну тематику (з лютого 2022 р. по січень 2023 р.). Ми згрупували кількість фейкових повідомлень (849 одиниць) та виокремили найчастіше вживані теми в інформаційному просторі України. Наприклад, у лютому – квітні 2022 р. фахівці ГО зафіксували 29 повідомлень про поширення дезінформації. Серед найпоширеніших тем були [5]: нібито відмова України дотримуватися Женевської конвенції щодо полонених; західні країни почали кампанію проти поставок зброї Україні; звинувачення України у ракетній атаці на залізничний вокзал Краматорська; злам рухомого рядка під час ефіру українського телемарафону, «вбивство президента» та вимоги «скласти зброю». З травня по липень 2022 р.

фахівці зафіксували 10 випадків поширення дезінформації шляхом розповсюдження неправдивих повідомлень. Серед основних тем були: оголошення про мобілізацію жінок до ЗСУ; захід готовий примусити Київ до територіальних поступок Росії; про збір інформації щодо випускників призовного віку; США помилково надали Україні дві тактичні ядерні ракети” [8].

У серпні 2022 р. аналітики зафіксували 133 випадки поширення дезінформації. Тематика така: звинувачення української влади в обстрілах Запорізької АЕС; звинувачення ЗСУ в обстрілах цивільного населення; звинувачення США та ЄС у війні проти РФ; небажання українських військових воювати, дезертирство та здача позицій; розколи в українських органах держвлади [6]. За вересень 2022 р. було зафіксовано 137 випадки поширення дезінформації. Тематика повідомлень, які поширювали у вересні 2022 року часто повторювалась з темами серпня 2022 року. Новими були [1]: звинувачення української влади в геноциді проти російськомовних українців; санкції проти держави-окупанта виведуть з ладу економіку ЄС.

У жовтні 2022 р. було зафіксовано 114 випадків поширення дезінформації на теми [3]: погрози Україні використати проти росії “брудну бомбу”; заперечення росією факту постачання іранської зброї; атаки ЗСУ на Каховську ГЕС; втеча Зеленського за кордон; енергетична криза в ЄС. У листопаді 2022 р. фахівці зафіксували 150 випадків поширення дезінформації шляхом розповсюдження неправдивих повідомлень на теми[4]: енергопостачання в Україні; звільнення Херсону; відносини між Україною та Польщею; дискредитація українських волонтерів; війська США та країн Європи воюють в Україні; створення ядерної бомби в Україні; продовольча криза в Європі; біолабораторії в Україні. Протягом грудня 2022 року аналітики активно фіксували поширення 131 дезінформаційного повідомлення із наступною тематикою [2]: український уряд виявився

безпорадним в умовах енергетичної кризи; Україна «знищує» найбільшу релігійну конфесію; ракетні обстріли України – помста за вибухи в російському тилу; Україна відновлює експорт електроенергії, тому вимикають світло; наступ з Білорусі. У січні 2023 року експерти загалом виявили 145 неправдивих і маніпулятивних повідомлень на 20 тем. Серед найпопулярніших [7]: процвітання нацизму в Україні; в Україні воюють іноземні найманці; Польщі потрібна територія без українців; візит Зеленського до США; голод у 2023 р. в Україні неминучий.

Отже, протягом досліджуваного періоду (лютий 2022 р. – січень 2023 р.) збільшилась не лише кількість фейкових повідомлень, але й їх тематичний спектр. Можемо спостерігати різке збільшення дезінформаційних меседжів у серпні – жовтні 2022 (384 одиниці), на відміну від травня – липня 2022 року (10 одиниць).

Висновки. Порівнюючи кількість кібератак на медіа та кількість дезінформаційних повідомлень можемо зробити висновок про те, що на початку повномасштабного вторгнення (лютий – квітень 2022 р.) перших було зафіксовано 23, а других – 29. Наприкінці першого року воєнних дій статистичні дані змінились кардинально: з листопада 2022 р по січень 2023 р. виявлено лише 4 кібератаки на ЗМІ, водночас фейкових повідомлень за цей же період було 426. Дослідивши порушення права людини в кіберпросторі, варто виокремити можливі ризики під час війни, а саме: порушення безпеки інформаційного простору України, доступ до інтернету, свободу вираження поглядів та національну безпеку, захист персональних даних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Війна в цифровому вимірі та права людини. Аналітичний звіт за вересень 2022 р. ГО «Платформа прав людини». К.: 2023. URL: <http://surl.li/fvqdb>

2. Війна в цифровому вимірі та права людини. Аналітичний звіт за грудень 2022 р. ГО «Платформа прав людини». К.: 2023. URL: <http://surl.li/fvqcp>

3. Війна в цифровому вимірі та права людини. Аналітичний звіт за жовтень 2022 р. ГО «Платформа прав людини». К.: 2023. URL: <http://surl.li/fvqcx>

4. Війна в цифровому вимірі та права людини. Аналітичний звіт за листопад 2022 р. ГО «Платформа прав людини». К.: 2023. URL: <http://surl.li/efono>

5. Війна в цифровому вимірі та права людини. Аналітичний звіт за лютий – квітень 2022 р. ГО «Платформа прав людини». К.: 2023. URL: <http://surl.li/fvqdq>

6. Війна в цифровому вимірі та права людини. Аналітичний звіт за серпень 2022 р. ГО «Платформа прав людини». К.: 2023. URL: <http://surl.li/fvqdf>

7. Війна в цифровому вимірі та права людини. Аналітичний звіт за січень 2023 р. ГО «Платформа прав людини». К.: 2023. URL: <http://surl.li/fqvcf>

8. Війна в цифровому вимірі та права людини. Аналітичний звіт за травень – липень 2022 р. ГО «Платформа прав людини». К.: 2023. URL: <http://surl.li/fvqdk>

9. Єрема М. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон № 2149-IX. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-2149-ix

10. Курманова Т. Обмеження прав в інтернеті: ризики для України. URL: https://zmina.info/articles/obmezhenjia_prav_v_interneti_riziki_dlja_ukrajini/

11. Рада ООН з прав людини ухвалила резолюцію щодо війни в Україні. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9477-rada-oon-z-prav-ludyny-ukhvalyla-rezoluciu-shchodo-viiny-v-ukraini.html>

12. Стратегія кібербезпеки України : Указ Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016. URL: [https:// zakon.rada. gov.ua/ laws/show/ 9 6/ 2016](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016)

13. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>

14. Хоббі Ю. Право людини на кібербезпеку: проблеми визначення та гарантування. *Методологія теорії і практики юриспруденції*. Вип. 2. 2020. С. 37–42.